

Miten kirjoitustulkkkaus välittää puheen affektisuutta?

Liisa Tiittula
Helsingin yliopisto

This paper analyzes and discusses the possibilities of conveying affective meanings of speech via an interpreting mode called “print interpreting”. It is a communication aid for people with a hearing disability and its purpose is to give them access to speech. Print interpreting means the translation of spoken language and any accompanying significant audible information into written text simultaneously with speech. The text is typed on a computer and displayed on a screen where the emerging text is visible to the reader. In face-to-face communication, affects can be displayed by verbal elements (e.g. particles, interjections, emotionally loaded expressions, syntactic features, speech-act types, repetitions) as well as by non-verbal elements (prosody, laughter, gestures, facial expressions etc.). In principle, the verbal devices can be conveyed. In practice, due to the time pressure, the text has to be condensed and non-informative elements are often omitted. Prosody and gestures are important means to display affective stance and emotions. There are, however, only few means to compensate these in the written text. The absence of the affective devices can change the meaning or the modality of the utterance. To avoid misunderstandings new methods and technology have to be developed.

Avainsanat: kirjoitustulkkkaus, affektisuus, prosodia

1 Kirjoitustulkkkaus

Kirjoitustulkkkaus on puheen ja muun audittiivisen informaation tuottamista kirjoitukseksi samanaikaisesti puheen kanssa. Teksti kirjoitetaan tietokoneella, ja se on luettavissa tietokoneen näytöltä tai projektorin heijastamana tekstin ilmestyessä kirjain kirjaimelta sitä mukaa kuin sitä tuotetaan. Kirjoitustulkkkausta tarvitaan kuuroutuneiden ja vaikeasti huonokuuloisten sekä kuulevien väliseen viestintään tavoitteena puheen saavutettavuus niille, jotka eivät sitä kuulovamman vuoksi pysty vastaanottamaan. Koska kirjoitustulkkkauksen asiakkaat ovat omaksuneet kieliyhteisössään puhutun kielen ja yleensä myös pystyvät sitä vielä puhumaan, he yleensä toivovat mahdollisimman tarkkaa tulkkkausta, joka välittää sisällön lisäksi myös puheen sävyt sekä vaikutelman puhujasta. Kyse ei ole yksinkertaisesta viestin mekaanisesta siirtämisestä kanavalta toiselle. Ensinnäkin tulkki joutuu aikapaineessa tiivistämään sanomaa, toiseksi hänen on muokattava puhetta luettavaksi tekstiksi, ja kolmanneksi hänen on lisättävä verbaaliseen viestintään relevanttia ei-kielellistä tietoa, kuten esimerkiksi tiedon siitä, kuka puhuu. (Ks. tarkemmin Laurén 2006.)

2 Tutkimuskysymys ja aineisto

Viestinnässä merkittävä osa affektisuudesta välittyy prosodian¹ (intonaation, painotuksen, äänen voimakkuuden, puhenopeuden ja äänensävyn) ja ei-verbaalisen viestinnän kautta. Siten kiinnostava kysymys on, miten kirjoitustulkki pystyy välittämään affektisuutta. Samalla kirjoitustulkkaus tarjoaa hedelmällisen asetelman tutkia sitä, mikä ylipäätään on affektisuuden ilmaisemisessa verbaalisten ja toisaalta ei-verbaalisten ilmauskeinojen rooli. Kolmas kiinnostava asia affektisuuden näkökulmasta kirjoitustulkkauksessa on se, että aikapaineessa sanomasta karsiutuu paljon ”turhaksi” katsottua ainesta, kuten partikkeleja, pronomineja ym. (Tiittula 2006). Mikä merkitys tällä on affektisuuden välittymiselle?

Tarkastelen edellä esitettyjä kysymyksiä yhden autenttisen kirjoitustulkkaustilanteen perusteella. Kyse on kuuroutuneiden seminaarista, jossa oli esitelmä ja yleisöpuheen vuoroja. Esitelmöijä oli kuuleva. Osa osallistujista, joita oli parisenkymmentä, pystyi kuulolaitteen avulla seuraamaan puhetta, osa oli täysin riippuvainen tulkkauksesta. Tulkkeja oli kaksi, ja he tulkkasivat vuorotellen puheen mahdollisimman tarkasti kirjoitukseksi. Tulke, siis kirjoitettu teksti, heijastettiin seminaaritalan etualalla olevalle valkokankaalle. Tilaisuus on tallennettu videolle. Lisäksi tulkkauksesta on oma video ja tekstitalenne, ja puhe on litteroitu. Analysoidun osuuden kesto on n. 1,5 tuntia. Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa SpeechText-projektia, jossa tutkitaan kirjoitustulkkauksen prosessia ja ymmärrettävyyttä sekä kehitetään uutta teknologiaa.²

3 Puheen affektisten keinojen välittyminen kirjoitustulkkauksessa

Kiinnostukseni kohteena ovat affektiset keinot. Olennaista ei ole se, mitä puhuja ajattelee tai sisimmässään tuntee, vaan se, mitä hän ilmaisee, tekee näkyväksi muille osallistujille (vrt. Selting 1994: 376; Couper-Kuhlen 2009: 96). Affektisuuden ilmaiseminen on eri asia kuin tunteista puhuminen tai niiden kuvaaminen (vrt. *Voi itku!* ja *Minua harmittaa.*). Affektisilla keinoilla puhuja osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhekumppaniinsa (VISK § 1707). Affektisuutta

¹ Ks. esim. Selting (1994), Freese & Maynard (1998), Couper-Kuhlen (2009).

² Ks. projektin kotisivut: <http://www.cs.uta.fi/~oleg/speechtext/fi/index.html>.

voidaan ilmaista verbaalisin keinoin, prosodian avulla sekä ei-verbaalisin keinoin, elein ja ilmein (ks. esim. Besnier 1990; VISK § 1707).

3.1 Mitä on välitetty, mitä ei?

Koska kirjoitustulkkaukset pyrkii olemaan tarkkaa, periaatteessa verbaalinen taso pyritään siirtämään sellaisenaan. Siten affektia ilmaisevat kielelliset keinot välitetään mahdollisuuksien mukaan. Aikapaine on kuitenkin kova, ja vaikka kirjoitustulkki olisi kuinka nopea ja puhe hidastettua, kirjoitus on aina puhetta hitaampaa. Sen vuoksi tekstiä joudutaan tiivistämään. Tiivistämisen seurauksena puheesta jätetään tyypillisesti pois toistoa, partikkeleita (kuten *-hAn, kyllä*), pronomineja sekä vahvistussanoja. Näillä kaikilla ilmaistaan myös affektisuutta, joka siis tiivistämisen seurauksena vähenee.

Esimerkki (1) havainnollistaa sitä, millaisia muutoksia viestissä tapahtuu, kun puhe siirretään kirjoitustulkkauksessa kirjoitettuun muotoon. Esimerkeissä (a) on alkuperäinen puhe litteroituna, (b) siitä tuotettu kirjoitustulke.³ Litterointimerkit ovat artikkelin lopussa.

(1a)

ja monta kertaahan on niin että vammaisen henkilö on sairaanhoidon (.) henkilökunnan ää silmissä ja siellä (.) on yleensä kohde? (.) objekti? (0.2)
ammatti-ihmiset määrää (.) mikä on parasta minulle. (.)
minkälaisia <lääkkeitä< minkälaisia lääke- (.) kombinaatioita
>millon mun pitää mennä leikkaukseen millon mun pitää tehdä mitään. (.)
ja hyvin harvoin ja hyvin harvat lääkärit antavat (.) vammaiselle henkilölle itselleen oikeuden puuttua tähän omaan kohtaloonsa. (.)
ja siksi on nyt nostettu hyvin voimakkaasti esille tämmönen käsite kun <voimaantuminen< eli se että kaikki vammaiset pyrkisivät siihen (.) että minä olen tämän (.) näitten toimenpiteitten keskipiste minä olen se joka saa päättää ja jonka täytyykin päättää mitä minulle tapahtuu. (.)
ei niin että kun me tullaan lääkäriltä niin meille sano- @mää sanon etten mä oikeen tiedä mitä se sano (.) latinaa se lääkäri löplötteli ja ja (.) en mä oikeen ymmärtäny? (.)
ja sit tehdään nöyrästi niin kun lääkäri on sanonut. (.) asettamatta sitä kyseenalaiseksi. (0.2)
ja (0.2) jotta (.) te näkisitte (0.2) sen (.) mitä (.) me kuvitellaan me ihmiset (.) että asiat on niin kun minä sen näen tai kuulen tai muulla tavalla koen (.)
mut asiahan ei välttämättä ole niin (.) vaan me monta kertaa meillä on semmonen harha siitä (.) mikä minä olen miten arvokas minä olen tai mitä minä osaan tai mitä minä en osaa?

³ Koska kirjoitustulkkaukset tapahtuu kovassa aikapaineessa, siinä on tavallisesti melko paljon kirjoitusvirheitä. Tältä osin esimerkkejä on luettavuuden helpottamiseksi ”siistitty”. Niin ikään nimet on muutettu. Kirjoitustulkkeissa olevat välimerkit ja -lyönnit sekä rivivälit ovat kuten alkuperäisessä tulkkeessa.

Miten kirjoitustulkkkaus välittää puheen affektisuutta?

(1b)

monta kertaa on niin että vammaisen hlö on sairaahoidon hlökunnan silmissä ja siellä kohdeobjekti. ammatti-ihmiset määrää, mikä on parasta, minkälaisia lääkkeitä, milloin pitää mennä leikkaukseen ja milloin mitäkin tehdä.

hyvin harvat lääkärit antavat vammaiselle hlölle itse mahd. puuttua omaan kohtaloonsa.

...

siksi on nostettu käsite voimaantumisen, että kaikki hlöt pyrkivät siihen, että minä itse olen tämä keskipiste. ei niin kun tullaan lääkäriltä, sanon et en tiedä mitä se sano. latinaa..

en ymmärtänyt. sit tehdään niiku lääkäri on sanonut. jotta te näkisitte, sen mitä me kuvitellaan että asiat on niin kun näen tai kuulen tai muulla tavalla koen. asia ei välttämättä ole niin. vaan monta kertaa on harha siitä, mikä olen, miten arvokas olen, tai mitä osaan tai en osaa.

Sanoma on tulkkeessa lyhentynyt. Osa lausumista on jätetty kokonaan pois, ja sanontaa on tiivistetty. Kun tarkastelemme pelkästään kielellisiä keinoja, voimme havaita, että affektisuutta ilmaistaan puheessa monin tavoin. Osa on välitetty tulkkeessa, mutta monet affektiset keinot on jätetty siitä pois. Näin on käynyt esimerkiksi usein toistolle (esim. *minkälaisia lääkkeitä, minkälaisia lääkekombinaatioita* → *minkälaisia lääkkeitä; hyvin harvoin ja hyvin harvat lääkärit* → *hyvin harvat lääkärit*), monille sanomaa modifioiville täydennyksille ja määritteille, jotka puheessa vahvistavat, liioittelevat tai epämääräistävät sanomaa (esim. *siksi on nyt nostettu hyvin voimakkaasti esille* → *siksi on nostettu; etten mä oikeen tiedä* → *et en tiedä; sit tehdään nöyrästi niin kun lääkäri on sanonu* → *sit tehdään niiku lääkäri on sanonut*) ja liitepartikkelille *-han* (*monta kertaahan* → *monta kertaa*). Niin ikään kirjoitustulkkeesta on jätetty pois kokonaisia affektisen ilmauksen sisältäviä lauseita, kuten *se lääkäri löplötteli*.

Hyvin usein poiston kohteena on pronomini (esim. *mikä on parasta minulle* → *mikä on parasta; millon mun pitää mennä leikkaukseen* → *millon pitää mennä leikkaukseen; mää sanon etten mä oikeen tiedä* → *sanon et en tiedä*) tai proadjektiivi (*semmonen harha* → *harha*). Pronominien poisjätö tekee sanomasta kirjakielisemmän, ja katkelmassa puhujan omakohtaisuuden korostaminen heikkenee (vrt. katkelman loppu: *meillä on semmonen harha siitä mikä minä olen, miten arvokas minä olen tai mitä minä osaan tai mitä minä en osaa* → *on harha siitä, mikä olen, miten arvokas olen, tai mitä osaan tai en osaa*). Kirjoitustulkkauksessa on yleisemmin havaittavissa kirjakielistymisen tendenssi, ja se vaikuttaa osaltaan affektiivisten keinojen vähenemiseen. Esimerkiksi osa toiston ja interjektioden poistosta selittynee tällä tendenssillä. Todettakoon, että samanlainen neutralisoitumisen tendenssi on havaittavissa myös kielten välisessä

tulkkauksessa (Vik-Tuovinen 2001: 102). Oma tutkimusaiheensa olisikin selvittää kirjoitustulkkauksen ja muun tulkkauksen yhtäläisyyksiä, mikä tuottaisi tietoa tulkkauksen yleisistä piirteistä.

Prosodially on monia tehtäviä. Esimerkissä (1a) puhuja korostaa sanomaansa sekä painotuksen että puheen tempon vaihtelujen avulla. Seltingin (1994: 385) mukaan emfaattiselle tyyliille on tyypillistä korosteisten sanapainojen tihentyminen. Katkelmassa prosodian keinoin korostetaan myös vastakkaisuutta: yhtäällä on passiivinen, alistuva vammainen, jonka kohtalosta toiset päättävät, toisaalla aktiivinen, omista toimistaan itsenäisesti päättävä henkilö. Ensimmäisessä tapauksessa esitelmöitsijän intonaatio on melko tasainen eikä hän painota yksittäisiä sanoja. Litterointimerkki @ osoittaa äänensävyyn muutosta: puhuja ikään kuin referoi ja referoinnissa puhe kuulostaa välinpitämättömältä tai alistuvalta. Toisessa tapauksessa, kuten katkelman alkupuolella ja lopussa, puhuja painottaa sanoja ja toistaa pronominia (vrt. myös *minä* eikä *mä*). Seltingin (1994) esittämä emfaattinen tyyli syntyykin juuri kontrastista muuhun ympäristöön. Tempon muutosten, hidastuksen, nopeutumisen ja tauotuksen avulla puhuja voi osoittaa myös varmuutta tai epävarmuutta.

Vaikka prosodian välittäminen on vaikeaa, katkelmassa on myös esimerkki siitä, miten sanapainon avulla ilmaistua sanoman korostusta on kompensoitu lisäämällä tekstiin ylimääräinen sana (*itse*):

(2a)
minä olen tämän (.) näitten toimenpiteitten keskipiste

(2b)
minä itse olen tämä keskipiste

Kun tulkki aloittaa lauseen (2b), puhe on jo edennyt seuraavaan kokonaisuuteen (*ei niin että kun me tullaan lääkäriltä*, ks. 1a). Tulkki on siis melko pahasti jäljessä ja jättää pois seuraavat lauseet, jotka korostavat subjektiutta (*minä olen se joka saa päättää ja jonka täytyykin päättää mitä minulle tapahtuu.*). Sana *itse* kompensoi näin myös muuta poistoa.

3.2 Prosodian ja ei-verbaalisten keinojen puuttumisen vaikutuksia

Prosodian ja ei-verbaalisten keinojen osoittamien affektien puuttuminen sanomasta ei välttämättä aina ole kovin merkittävää. Kuten esimerkistä (1) näkyy, sanoman sisältö välittyy varsin hyvin, vaikkakin affektisuus on kirjoituksessa puhetta vähäisempää. Monesti prosodian ja muiden äänellisten keinojen ilmaisema affektisuus luo ikään kuin lisäkerrostuman sanomaan, mutta ei muuta sen varsinaista merkitystä (vrt. Couper-Kuhlen 2009: 96). Toisinaan taas prosodia ja eleet tai ilmeet ilmaisevat sanoman affektin ennen kuin se näkyy kielellisessä viestissä, jossa se siis myös ilmaistaan, mutta myöhemmin. Esimerkiksi naurava ääni voi paljastaa sanoman leikillisyyden jo ilmauksen alussa.

Toisaalta aineistossa on myös paljon tapauksia, joissa affektisten keinojen puuttuminen aiheutti merkityksen muutoksen. Kun ei-verbaalinen elementti on ainoa affektisuutta osoittava keino eikä sitä korvata kielellisellä keinolla, sanoman olennainen merkitys voi jäädä välittymättä tai muuttua päinvastaiseksi. Esimerkiksi prosodia osoittaa usein ironiaa, joka ei käy kielellisestä muodosta ilmi (Nuolijärvi & Tiittula 2010). Seuraava esimerkki havainnollistaa sitä, miten sanoman modaaliteetti muuttuu, kun affektia ilmaiseva ei-verbaali keino, nauru, jää pois. Nauru ja naurava tai hymyilevä ääni osoittavat ilmauksen tai toiminnon ”naurunalaiseksi” tai jollain tavoin ongelmalliseksi (ks. esim. Glenn 2003).

(3a)

A: onko mä hirveen liian nopee (0.2) vai vähän liian nopee

B: vähän voisit puhuu rauhallisemmin jos: [pystyt.

A: [anteeks heh emmä p(h)ysty(h)yhyhyhyhh.

A: o:kei. eli te näette tuolla tommosen ruudukon.

(3b)

olenko hirveen liian nopea, vai vähän liian nopea..

en pysty.

eli te näitte tuolla ruudukon.

Esimerkissä (3a) puhuja osoittaa naurulla oman toimintansa ongelmallisuuden: hän ei pysty puhumaan hitaammin, vaikka tietää sen vaikeuttavan kirjoitustulkkkausta ja sa-

malla oman sanomansa perillemeno. Kun kirjoitustulkkeesta nauru jää pois ja vain kielellinen sanoma on välitetty – ja siitäkin on jäänyt pois pahoittelua osoittava *anteeks* – pahoittelu jää välittymättä ja puhuja esittää pelkän toteamuksen (*en pysty*), minkä vuoksi hän vaikuttaa epäkohteliaalta.

Affektisuudella näyttää olevan merkitystä erityisesti vuorovaikutuksen kannalta. Affektiset keinot olivat merkityksellisiä tutkimassani aineistossa erityisesti dialogisissa kohdissa, joissa odotettiin keskustelukumppanin reaktiota. Toisaalta vuorovaikutus auttaa affektisuuden tutkimuksessa, koska sekventiaalisen analyysin avulla voidaan havaita, miten osallistujat käsittelevät affektisia vuoroja ja reagoivat affektisiin keinoihin. Monologisessa puheessa sen sijaan affektisten keinojen poisjäämisen vaikutuksia on vaikeampia tutkia.

Esimerkissä (4) yksi yleisössä oleva osallistuja kertoo, millaisia ongelmia hänellä on ollut kuulovammansa kanssa.

(4a)

C: hää olin jo kuuroutunu (.) ja (.) ja muistaakseni olin liikkeellä Rovaniemellä ja (.) krmh siellä tuli joku outo ihminen kysymään multa jotaki? (.) josta mie en tietenkään saanu selvää? (.) niin se tokasi mulle että @mikä saatanan lappalainen sie olet kun et selvää suomia ymmärrä.@

X: hehehe

(0.5)

A: £ookko sinä- @oo:kko@ sinä saatanan lappalainen£ heh olet hehehe.hhh se eka sana siinä vähän väär[in.£

C: [kyllä mie syntyperältäni olen saamelainen.

A: joo

C: mutta [(.) esi-isät on suomalaistunee [jo tuossa tuhatseitsemänsattaa luvulla.

A: [mm [mm mmm mm

(4b)

C: olin jo kuuroutunut ja muistaakseni olin liikkeellä ROI:lla ja siellä tuli outo ihminen kysymään multa jotain en saanut selvää niin tokais mullee että : mikä saatanan lappalainen olet kun et selvää suomea ymmärrä

A: oletko sinä saatanan lappalainen.. olet...

C: syntyperältä olen saamelainen mutta esi isät on suomesta... ..

Puheessa C referoi hänelle sanottua epäystävällistä puhetta. Verbi *tokaisi*, referoinnissa esiintyvä voimasana, halventava ilmaus *lappalainen* sekä äänensävy (jonka muuttumista C:n muuhun puheeseen nähden @ osoittaa) ilmaisevat tyyneyttä. Luennoitsija (A) reagoi tähän leikkillisesti esittämällä samoja sanoja käyttäen kysymyksen C:lle. A puhuu hymyilevällä äänellä, hän matkii pohjoispohjalaista murreääntämystä ja vielä korjaa

puhettaan enemmän vastaamaan tätä (*ookko sinä @oo:kko@ sinä*). Ilmauksen lopussa hän osoittaa naurulla sanomansa naurunalaisuuden. C ei kuitenkaan reagoi heti, jolloin A selittää hymyilevällä äänellä (*se eka sana siinä vähän väärin*). C vastaa ja käyttää vastauksessaan *lappalainen*-sanana asemesta kategorisointia *saamelainen*. Hänen puheessaan ei ole naurua eikä hymyä, ja äänensävy kuulostaa loukkaantuneelta. Kun katsomme kirjoitustulketta, reaktio on ymmärrettävä. Tulke välittää vain kielellisen muodon (*oletko sinä saatanan lappalainen..*) ja antaa vielä epäystävälliseen kysymykseen myöntävän vastauksen (*olet...*). Se, että puhuja käsittelee ilmausta naurunalaisena, ongelmallisena, ei välity.

4 Mitkä ovat kirjoituksen mahdollisuudet?

Kirjoitustulkki näyttää olevan mahdottoman tehtävän edessä, kun kyse on puheen affektisuuden välittämisestä. Tehtävää vaikeuttaa kiire ja se, että tulkki pyrkii välittämään kaiken mahdollisen, siis kirjoittamaan kaiken kuulemansa mahdollisimman nopeasti. Sen mukaan, miten hän tässä onnistuu, välittyy siten kielellisten keinojen osoittamat affektit, erityisesti affektisuutta ilmaisevat sanat (esim. voimasanat kuten esimerkiksi *saatanan*). Tulkki voi käyttää myös välimerkkejä, kuten huutomerkkiä, tai osoittaa pisteillä epäröintiä.

Aivan toivoton tehtävä ei ole myöskään prosodian ja ei-verbaalisten keinojen osalta. Aineistossa on esimerkkejä siitä, miten tulkki on pystynyt välittämään prosodian ilmaiseman affektisuuden. Hän voi esimerkiksi ilmaista ei-verbaalisen elementin verbalisoimalla sen, kuten kirjoittamalla puhujan naurun niin kuin seuraavassa esimerkissä (*hahaha*, tai myös: *naurua*).

(5a)

C: mikä se porsas on.

(.)

A: .hhhh

((yleisö nauraa))

A: ei sunkaan muut piä sua pikkusen porsaana.

C: no niin vissi(h)in [hahaha

A: [hahaha

((yleisö nauraa))

A: tai sanotaan että S_Inä luulet että muut pitävät sinua porsaana ei nyt välttämättä pidä sinua porsaana.

(5b)

c. Mikä se porsas on .. hahahhänh...

a: ei suinkaan muut pidä sua pikkasen porsaana..

c: vissiin.

a: sanotaan että SINÄ luulet että muut pitää sinua porsaana.

Esimerkki (5) havainnollistaa myös, miten kirjoitustulkki voi käyttää typografisia keinoja. Puheessa puhuja korostaa sanaa *sinä* sanapainolla ja äänen voimakkuudella, tulkkeessa sama sana on kirjoitettu versaaleilla. Esimerkki (6) puolestaan osoittaa, että tulke voi välittää affektisuuden voimakkaasta tiivistyksestä huolimatta.

(6a)

A: katon tota kelloa kun mä unohan aina välil- mullon tunti aikaa tässä vielä ennen va- paussia eikö niin. (0.2) onko.

(.)

D: jo[o vi- viis minuuttia.

A: [joo

(.)

A: ↑paussiin?

D: nii.

(.)

A: ai no sit-

(.)

D: ei [kun [he-

A: [ee e:ikä k[u

D: ei hetkinen

A: neljätoista kolmekym-

D: o: kai vielä

A: tunti

D: tunti vielä juu.

A: huuuh. hehehehe

D: £mä katoin väärin.£

A: £joo hyvä.£ (.) ihan hyvä kun katoit väärin.

(6b)

katon kelloa, kun unohan välillä – on tunti aikaa ennen paussia.

jukka. 5 min, hetkinen.. tunti vielä.

huh..

ihan hyvion kun katoit väärinj..

Esimerkissä esitelmöitsijä A keskeyttää monologinsa kysyäkseen D:ltä, kuinka paljon vielä on aikaa ennen taukoa. D erehtyy ajasta (*vi- viis minuuttia*), mistä seuraa näiden kahden puhujan välille vuoropuhelu ajasta. Tulkki ei ole välittänyt tätä, mutta sen sijaan hän on välittänyt D:n ensimmäisen vastauksen (*5 min.*), korjausaloitteen (*..hetkinen..*) ja korjauksen (*tunti vielä*) sekä A:n helpotuksen (*huh*) ja vielä lopussa olevan selvennyksen (*ihan hyvion kun katoit väärin*). Näin kuulijoille, jotka näkevät A:n ja D:n puhuvan

keskenään, välittyy paitsi vuoropuhelun olennainen sisältö myös A:n puheen affektisuus. On huomattava, että vaikka kuulijat periaatteessa voivat seurata puhujan ei-verbaalista viestintää, käytännössä sen yhdistäminen kirjoitustulkkeeseen on viiveen vuoksi vaikeaa.

Kirjoitustulkki voi myös muotoilla sanoman uudelleen. Esimerkiksi pienikin verbaalinen lisäys voi välittää prosodian ilmaiseman affektin, kuten esimerkissä (1) *itse*-sana korvaamassa painoa (*minä* → *minä itse*). Joskus sanoman uudelleen muotoilu voi olla välttämätöntä sen vuoksi, että prosodian ilmaiseva affekti ei välity, jolloin pelkkä verbaalinen ilmaus antaisi väärän merkityksen. Näin on esimerkissä (7), jossa puhuja ilmaisee äänensävyyn avulla ironiaa osoittavaa liioittelua. Tulkki on korvannut puhujan sanoman *varastanu* muotoon *ottanut*.

(7a)

mä olen @varas@tanu ruotsalaisilta stressitutkijoilta tuommosen kuvion

(7b)

olen ottanut ruotsalaisilta tutk:lta tuolaisen kuvion

Myös (8) on esimerkki uudelleen muotoilusta. Puhuja korostaa puheessaan sitä, miten tärkeää on, että vammaiset taistelevat itselleen oikeudet. Lausuma on vetoamus kuulijoille. Puhuja käyttää sanaa *pitää*, jonka voi ymmärtää myös toteamuksena, että vammaisilla ei ole muita mahdollisuuksia. Tulkki on korvannut sanan verbillä *tulee*, joka saattaa olla tässä kontekstissa yksiselitteisempi.

(8a)

vammaisten pitää taistella itselleen omat oikeutensa tässä yhteiskunnassa.

(8b)

vammaisten tulee taistella itselleen oikeudet yhteiskunnassa.

5 Pohdintaa ja kysymyksiä

Ensinnäkin kirjoitustulkkauksen laadun kannalta on kysyttävä, onko affektisuuden välittämällä kyseisessä kontekstissa merkitystä. Jos affektiivisuus luo sanomaan vain eräänlaisen kerrostuman, joka ei vaikuta sanottavasti merkitykseen, ei koko kysymys ole kovin olennainen. Monissa tilanteissa ensisijaista on välittää ymmärrettävästi viesti. Toisaalta affektisuus vaikuttaa merkitykseen joissain kohdin tai sen välittämättä jättämi-

nen voi aiheuttaa väärinymmärrystä tai vaikeaselkoisuutta, jolloin kysymys kuuluu, miten kehittää kirjoitustulkkausta niin, että affektisuutta voidaan välittää. Vastaus on löydettävissä sekä kirjoitustulkkauksen menetelmien kehittämisestä että tekniikasta, joka mahdollistaa suuremman kirjoitusnopeuden ja erilaisten lisämerkkien kuten hymiöiden käytön.

Tämä pieni tutkimus nostaa esiin myös kysymyksiä, jotka laajentuvat kirjoitustulkkauksen ulkopuolelle ja koskevat yleisemmin kielen ja viestinnän olemusta. Ensimmäinen kysymys koskee tulkkausta yleensäkin: Miten affektisuutta pystytään välittämään kieltenvälisessä tulkkauksessa? Vaikka puheen sävyjen välittämistä pidetään tärkeänä, tutkimusta tältä alueelta ei näytä juuri olevan.

Toinen kysymys koskee puheen ja kirjoituksen eroja. Affektisuuden keinot ovat osin yhteisiä, osin erilaisia. Mutta miten samat keinot vaikuttavat kielen eri muodoissa ja miten samaa asiaa ilmaistaan eri keinoin eri modaliteeteissa? Kolmas kysymys liittyy yleisemmin affektisuuden merkitykseen ja ilmaisukeinoihin. Mitä on affektisuus eri viestintätilanteissa ja miten sitä ilmaistaan? Erityisesti prosodian merkityksestä kokonaisissa diskursseissa on edelleen suhteellisen vähän tietoa.

Lähteet

- Besnier, Niko (1990). Language and affect. *Annual Review of Anthropology* 19, 419–451.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth (2009). A sequential approach to affect: the case of 'disappointment'. Teoksessa: *Talk in Interaction. Comparative Dimensions*, 94–123. Toim. Markku Haakana, Minna Laakso & Jan Lindström. Studia Fennica Linguistica. Helsinki: SKS.
- Freese, Jeremy & Douglas W. Maynard (1998). Prosodic features of bad news and good news in conversation. *Language in Society* 27:2, 195–219.
- Glenn, Phillip (2003). *Laughter in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Laurén, Sirpa (2006). Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa: *Käden käännteessä. Viittomakielen kääntäminen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*, 199–225. Toim. Niina Hytönen & Terhi Rissanen. Helsinki: Finn Lectura.
- Nuolijärvi, Pirkko & Liisa Tiittula (2010). Irony in political television debates. *Journal of Pragmatics*, doi:10.1016/j.pragma.2010.01.019.
- Selting, Margret (1994). Emphatic speech style – with special focus on the prosodic signalling of heightened emotive involvement in conversation. *Journal of Pragmatics* 22, 375–408.
- Tiittula, Liisa (2006). Voiko kirjoitettua puhetta ymmärtää? Puhe ja kirjoitus limittyvät kirjoitustulkkaudessa. Teoksessa: *XXXII Kielitieteen päivät Tampereella 19.–20.5.2005*, 129–146. Toim. Anneli Pajunen & Hannu Tommola. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Series B 2. Tampere University Press, Tampere. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/tup/951-44-6622-5.pdf>.

Miten kirjoitustulkkaus välittää puheen affektisuutta?

- Vik-Tuovinen, Gun-Viol (2001). Talspråkligt och skriftspråkligt original vid simultantolkning. Teoksessa: *Folkmålsstudier* 40, 99–116. Toim. Peter Slotte & Hanna Lehti-Eklund. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors.
- VISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho (2004). *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. [lainattu 25.4.2010]. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk>.

Liite 1. Litterointimerkit

[ ]	Hakusulkeet: päällekkäispuhunnan alkamis- ja päättymiskohta
(0.0)	Tauko: hiljaisuus mitattuna sekunteina ja sekunnin kymmenyksinä
(.)	0.2 sekuntia lyhyempi hiljaisuus
.	Piste: laskeva tai päättävä intonaatio
,	Pilkku: tasainen tai jatkoa implikoiva intonaatio
?	Kysymysmerkki: nouseva intonaatio
.hh	Sisäänhengitys
hh	Uloshengitys
£	Hymyilevä ääni
@	Yksilöimätön äänensävyyn muutos, esimerkiksi toisten puhetta referoidessa
↑	Äänenkorkeuden nousu
-	Viiva sanan lopussa: sanan keskeyttäminen
<	Jälkeen tuleva puhe aloitetaan äkkinäisesti
> <	Ympäröivää puhetta nopeammin puhuttu jakso
< >	Ympäröivää puhetta hitaammin puhuttu jakso
—	Alleiviivaus: äänteen painottaminen
:	Kaksoispiste(et): välittömästi edeltävän äänteen pidennys